

О.О. ГУЦАЛЕНКО

(Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця, Україна)

Ринок органічної продукції рослинництва як складова частина аграрного ринку України

В умовах популяризації екологічно безпечного аграрного виробництва та підвищення соціально-екологічних стандартів життєдіяльності суспільства зростає актуальність досліджень, присвячених розвитку виробництва та реалізації органічної продукції. В статті розкрито теоретичні аспекти розвитку ринку органічної продукції рослинництва в Україні. На основі узагальнення наукових підходів вітчизняних та зарубіжних вчених систематизовано критерії класифікації ринків продукції рослинництва. Визначено фактори, що впливають на розвиток ринку органічної продукції в Україні. Розкрито функції ринку органічної продукції та проаналізовано зв'язок між суб'єктами такого ринку. Обґрунтовано роль держави в сприянні розвитку та подальшому регулюванні функціонування ринку органічної продукції. Як вважає автор, становлення ринку органічної продукції в Україні потребує державної підтримки, формування якої слід проводити на основі вивчення та використання передового досвіду розвинутих країн в цій сфері.

Ключові слова: аграрний ринок, класифікація ринків, ринок органічної продукції рослинництва, суб'єкти ринку, державна підтримка.

О.А. ГУЦАЛЕНКО

(Вінницький національний аграрний університет, г. Вінниця, Украина)

Рынок органической продукции растениеводства как составная часть аграрного рынка Украины

В условиях популяризации безопасного аграрного производства и повышения социально-экологических стандартов жизнедеятельности общества возрастает актуальность исследований, посвященных развитию производства и реализации органической продукции растениеводства. В статье раскрыты теоретические аспекты развития рынка органической продукции растениеводства в Украине. На основе обобщения научных подходов отечественных и зарубежных ученых систематизированы критерии классификации рынков продукции растениеводства. Определены факторы, влияющие на развитие рынка органической продукции в Украине. Раскрыты функции рынка органической продукции и проанализирована связь между субъектами такого рынка. Обоснована роль государства в содействии развитию и дальнейшему регулировании функционирования рынка органической продукции. Как считает автор, становления рынка органической продукции в Украине нуждается в государственной поддержке, формирование которой следует проводить на основе изучения и использования передового опыта развитых стран в этой сфере.

Ключевые слова: аграрный рынок, классификация рынков, рынок органической продукции растениеводства, субъекты рынка, государственная поддержка.

О.О. HUTSALENKO

(Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, Ukraine)

Organic Crop Production Market as Part of Agrarian Market of Ukraine

In the context of promoting safe agricultural production and improving the social and environmental standards of vital activity of the society the relevance of the research in the development of production and sales of organic crop is increasing. The Article covers the theoretical aspects of organic crop production market development in Ukraine. Based on all scientific approaches of home and foreign scholars the crop production markets classification criteria have been systematized. Factors affecting the development of organic crop production market in Ukraine have been defined. The organic crop market functions have been highlighted and the relationship between such market

entities has been analyzed. The role of government in promoting and further regulating the organic products market functioning has been determined. The author assumes that development of the organic market in Ukraine requires the government support that should be based on the study of developed countries best practice.

Keywords: agricultural market, market classification, organic crop production market, market players, state support.

Постановка проблеми. Ринок, як полісистемне утворення, має досить розгалужену будову внаслідок чого виникла широка класифікація ринків. Так, одним із найважливіших, на наш погляд, для людини є аграрний ринок. Значний сегмент даного ринку належить так званій органічній сільськогосподарській продукції, що в останні роки набуває широкого розповсюдження як у світі, так і в Україні. В умовах популяризації екологічно безпечного агро-виробництва та підвищення соціально-екологічних стандартів життєдіяльності суспільства зростає актуальність досліджень, присвячених розвитку виробництва та реалізації органічної продукції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню ринку органічної продукції присвячена значна кількість праць як вітчизняних (Є.В. Милованов [6], О. Маслак [5], М.М. Федоров [12], В.І. Артиш [1], М.І. Кобець [3]), так і зарубіжних науковців (М. Губерт [14], Ж.Х. Інґеман [16], П.Ж. Жансоно [17] та ін.). Однак в умовах становлення органічного виробництва в Україні даний напрям наукових досліджень залишається

актуальним. Зокрема, потребує подальшого вивчення система чинників, що впливають на розвиток ринку органічної продукції у нашій державі.

Мета статті – розкрити теоретичні аспекти розвитку ринку органічної продукції рослинництва в Україні, визначити фактори, що впливають на цей процес.

Виклад основних результатів дослідження. За визначенням Ю.С. Коваленка, аграрний ринок – це частина національного товарного ринку, де предметом обміну виступає сільськогосподарська продукція та продовольство [9]. Проте, інша група вітчизняних науковців дещо ширше розуміє дане поняття: «Це сфера взаємодії суб'єктів ринку по забезпеченню виробництва і вільного руху сільськогосподарської продукції, продовольчих товарів, технологій, засобів виробництва і послуг для агропромислового комплексу, аграрної науково-технічної продукції» [4]. На основі узагальнення досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, пропонуємо наступну класифікацію ринків продукції рослинництва (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація ринків продукції рослинництва

№	Класифікаційна ознака	Види ринку
1	За ступенем монополізації	<ul style="list-style-type: none"> • досконалий • монополістичний • олігопольний • монопольний
2	За територіальною ознакою	<ul style="list-style-type: none"> • зовнішній • внутрішній • національний • регіональний • локальний
3	За обсягами продажу	<ul style="list-style-type: none"> • гуртовий • роздрібний • гуртово-роздрібний
4	За призначенням продукції	<ul style="list-style-type: none"> • ринок основної продукції • ринок побічної продукції • ринок супутньої продукції
5	За системами обробітку ґрунту	<ul style="list-style-type: none"> • ринок традиційної продукції (на базі оранки) • ринок консервованої продукції (на базі глибокого розпушення ґрунту) • ринок мульчувальної продукції (на базі поверхневого розпушення ґрунту) • ринок продукції, отриманої в умовах використання no-till технологій виробництва
6	За екологічним фактором продукції	<ul style="list-style-type: none"> • ринок традиційної продукції • ринок генномодифікованої продукції • ринок екологічної продукції • ринок органічної продукції

Джерело: Систематизовано автором

Згідно даної класифікації виділено ринки всіх видів продукції, яка, виробляється в галузі рослинництва. Ринки розподілені відповідно до призначення цієї продукції, за рівнем монополізації, за адміністративно-територіальною ознакою та за обсягами продажу.

Проте, останнім часом в Україні на перший план виходить проблема екологізації виробництва, причому встановлено, що стан навколишнього середовища вирішальним чином залежить власне від екологічності аграрного господарювання. Адже аграрне виробництво внаслідок своєї антропогенної хіміко-техногенної стратегії розвитку здійснює прямий деструктивний вплив на стан довкілля. Внаслідок цього пропонуємо при розгляді класифікації ринків продукції рослинництва ввести такий критерій як екологічний фактор, згідно з яким виділяти ринок продукції органічного землеробства, біодинамічного землеробства, біоінтенсивного міні-землеробства, маловитратного сталого землеробства та екологічного землеробства.

Органічне землеробство – це система ведення виробництва рослинницької продукції на екологічних засадах, тобто без використання отрутохімікатів, синтетичних добрив, стимуляторів росту, генетично-модифікованих організмів тощо [2]. Система органічного виробництва ґрунтується на виробничих стандартах, які спрямовані на підтримку оптимального стану екосистеми на соціальному, екологічному та економічному рівнях.

Суб'єктами (носіями економічних відносин) будь-якого ринку є споживачі, виробники та держава. Основними суб'єкти ринку органічної продукції є:

- Ø Виробники (посередники);
- Ø Сертифікаційні органи;
- Ø Держава;
- Ø Споживачі.

Всі суб'єкти ринку органічної продукції рослинництва перебувають у тісному взаємозв'язку. Зокрема, попит споживачів впливає на пропозицію виробників, оскільки за законами ринку виробляти необхідно тільки те, що можна реалізувати. Держава, як суб'єкт ринку, чинить вплив і на попит і на пропозицію. Органи сертифікації, виходячи з їхніх функцій, впливають і на споживачів, і на виробників.

Ефективність розвитку ринку органічної продукції в ринкових умовах господарювання є можливою за умови виконання кожним суб'єктом ринку відповідних функцій.

Ринок органічної продукції рослинництва повинен виконувати такі функції:

- регулюючу – регулювання всіх економічних процесів (виробництво, обмін, розподіл та споживання продукції органічного землеробства) для визначення пропорцій і напрямів розподілу економічних ресурсів на мікро- та макrorівнях на основі попиту та пропозиції даного виду продукції;

- стимулюючу – стимулювання виробників продукції органічного землеробства до зниження витрат на його виробництво на основі застосування

технологій органічного землеробства з метою одержання якомога більшого прибутку;

- розподільчу – розподіл доходів виробників та споживачів через ціни на продукцію органічного землеробства;

- контролюючу – контроль споживачів над якістю та ціною виробленої продукції;

- інформативну – інформує всіх агентів ринку органічної продукції про його кон'юнктуру;

- алокаційну – виробництво продукції органічного землеробства за допомогою найефективнішої комбінації ресурсів (з мінімальними альтернативними витратами);

- інтеграційну – об'єднання всіх суб'єктів ринку в єдиний механізм;

- індикаторну – визначення рівня ціни на ринку продукції органічного землеробства, яку суспільство готово платити;

- санаційну – очищення через конкуренцію економічного середовища від неконкурентоспроможних господарств по виробництву продукції органічного землеробства та підтримка найефективніших виробників;

- діалектичну – встановлення взаємозв'язків між виробниками та споживачами продукції органічного землеробства;

- альтернативну – забезпечення вільного вибору партнерів по виробництву, зберіганню та реалізації продукції органічного землеробства; посилення конкурентної боротьби.

Підсумовуючи вищесказане, вважаємо, що під ринком органічної продукції рослинництва слід розуміти систему товарно-грошових відносин, що виникають між його суб'єктами в процесі вирощування, виробництва, переробки, сертифікації, маркування, перевезення, зберігання і реалізації продукції органічного землеробства на засадах вільної конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації продукції та вільного ціноутворення.

На подальший розвиток ринку органічної продукції, на відміну від інших ринків сільськогосподарської продукції, найбільший вплив справляє держава. Саме від розуміння державою ролі органічного виробництва (екологічних, соціальних та економічних аспектів) в країні напряму залежить і розвиток досліджуваного ринку.

Держава повинна створити правові, економічні та соціальні основи ведення органічного сільськогосподарського виробництва, закласти основні вимоги щодо вирощування, виробництва, переробки, сертифікації, маркування, перевезення, зберігання та реалізації органічної продукції з метою покращення основних показників стану здоров'я населення, охорони довкілля, забезпечення раціонального використання і відтворення ґрунтів тощо.

До проблем, які повинна вирішити держава для розвитку ринку органічної продукції можна віднести відсутність: відповідної законодавчої й нормативної бази в Україні; ефективної національної системи сертифікації та контролю органічних господарств і

виробленої ними продукції; відповідної внутрішньої інфраструктури; належного інформаційного забезпечення; інтеграції в міжнародні структури при посиленні забезпечення державою доступу на зовнішні ринки органічної продукції. Окрім цього, держава може вирішувати і деякі фінансово-економічні проблеми господарств, які займаються виробництвом органічної продукції. Так, наприклад, у 2001 році в Польщі такі підприємства отримували субсидії в розмірі 108 доларів в розрахунку на один га ріллі, 38 доларів – на один гектар пасовищ та 150 доларів на кожен гектар багаторічних насаджень. В Ірландії аналогічна допомога для господарств розміром менше 3 га складає 121 євро на 1 га, а для більших господарств, площею від 3 до 40 га – 91 євро на 1 га. У перехідний період (термін, протягом якого відбувається перехід від традиційних методів виробництва продукції, до органічних, але не менше двох років), коли можливі фінансові втрати, розмір допомоги майже вдвічі більший – відповідно 242 та 91 євро/га. В деяких країнах держава також компенсує витрати на проведення сертифікації, надає пільги або субсидії для виробництва органічної продукції, покриває кредити, вводить пільгове оподаткування тощо [7].

В сучасних умовах ринок органічної продукції в Україні перебуває на стадії становлення, хоча в багатьох країнах світу ринки органічної продукції стрімко зростають. Зазначимо, що вітчизняний ринок органічної продукції має значний потенціал, адже за площею сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом Україна (278800 га) відстає лише від Чеської Республіки та Польщі [13]. Чинники, які впливають на розвиток ринку органічної продукції рослинництва в Україні подано у таблиці 1.

На наш погляд, сьогодні в Україні розвиток ринку органічної продукції стримують наступні фактори:

- 1) Відсутність законодавчої бази;
- 2) Відсутність державної підтримки виробників органічної продукції;
- 3) Можливі фінансові втрати під час конверсії та зміни кон'юнктури ринку;
- 4) Додаткові витрати на технічне переобладнання;
- 5) Вища ціна реалізації порівняно із традиційним виробництвом;
- 6) Недостатній рівень розвитку інфраструктури ринку органічної продукції та необхідність створення інституційної інфраструктури, передусім сертифікаційних установ, асоціацій виробників органічної продукції та відповідної торгівельної мережі;
- 7) Низький рівень інформованості як споживачів так і виробників щодо органічного виробництва;
- 8) Брак екологічного мислення та освіти;
- 9) Брак інформаційно-консультаційного забезпечення та компетентних дорадчих служб;
- 10) Не врегульована процедура сертифікації та маркування органічних продуктів;

11) Інноваційна пасивність управлінських структур;

12) Потреба в інтеграції в існуючі міжнародні структури для полегшення доступу на зовнішні ринки;

13) Високий рівень бідності населення.

В той же час, існує і ряд факторів, які сприяють розвитку ринку органічної продукції:

- Підвищення кількості екологічних катастроф, і як наслідок, зростання рівня свідомості споживачів щодо власного майбутнього та майбутнього своїх дітей, навколишнього середовища;
  - Високі темпи споживання органічної продукції в світі, що свідчить про готовність споживачів платити за органічні продукти;
  - Збільшення потреби внутрішнього ринку в органічних продуктах та ріст попиту на органічну продукцію в Україні;
  - Дефіцит вітчизняних органічних сертифікованих продуктів;
  - Розширення асортименту органічної продукції;
  - Розповсюдження органічного агровиробництва;
  - Винахідливість фермерів, зацікавлених запровадження органічного виробництва на своїх фермах;
  - Залучення приватних інвестицій у ринок органічної продукції;
  - Збільшення кількості організацій, які пропагують органічний рух;
  - Підвищення експортного потенціалу України для виробництва органічної продукції;
  - Конверсія виробничого потенціалу України в напрямку підвищення наукової та інформаційної ємності та зниження матеріало- та енергоємності продукції.
- Сьогодні в Україні прийнятий базовий закон про органічне виробництво, умови та національні стандарти сертифікації органічної продукції. Проте, потребують доопрацювання низка нормативно-правових актів, що сприятимуть виконанню даного закону. Затверджена Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року від 19.09.2007 р. № 1158, яка передбачає:
- довести обсяг частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства до 10 %;
  - здійснити розвиток рослинництва шляхом стимулювання ведення органічного сільського господарства;
  - з метою формування агроекологічного іміджу України – унормувати розвиток органічного землеробства, створити систему його сертифікації [15].
- Національним планом дій з охорони навколишнього природного середовища України на 2011-2015 роки від 25.05.2011 р. № 577-р передбачено створення умов для широкого впровадження екологічно орієнтованих та органічних технологій ведення сільського господарства та

досягнення у 2020 р. їх використання до 50 % від базового рівня [8]. На місцевому рівні підтримка розвитку органічного виробництва в деяких областях здійснюється в межах регіональних програм. Наприклад, у Вінницькій області розроблено План реалізації Стратегії регіонального розвитку області на 2011-2013 рр. (в рамках Проекту Європейського Союзу «Підтримка сталого регіонального розвитку в Україні») [10], в Івано-Франківській області – Програма поліпшення родючості сільськогосподарських угідь області на 2011-2015 роки [11] та ін.

Висновки. Ринок органічної продукції є специфічною складовою аграрного ринку, що в останні роки набуває широкого розповсюдження у світі та Україні зокрема. Обов'язковим суб'єктом ринку органічної продукції, на відміну від усіх інших ринків сільськогосподарської продукції, є органи сертифікації, без яких неможливо продукцію маркувати і реалізовувати. Цьому ринку притаманні також специфічні лише для нього функції. Саме тому ринок органічної продукції доцільно віднести в окрему групу з властивими лише для нього особливостями.

Органічний рух в Україні перебуває лише на стадії становлення, проте має значний потенціал для розвитку. Підтримка з боку держави сприятиме не лише економічному зростанню країни, а й покращенню здоров'я нації та природного навколишнього середовища.

4 Список використаних джерел

1. *Артиш В.І.* Організаційно-економічні передумови формування ринку екологічно чистої продукції в Україні / В.І. Артиш // Економіка АПК. – 2009. - № 2. – С. 117-120.
2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року від 19.09.2007 р. № 1158 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minagro.gov.ua/page/?3800.
3. *Кобець М.І.* Органічне землеробство в контексті сталого розвитку. Проект «Аграрна політика для людського розвитку». – Київ, травень 2004 (2005). - 22 с.
4. *Майн В.В.* Теоретичні підходи до визначення сутності аграрного ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rusnauka.com/34.../12_151721.doc.htm.
5. *Маслак О.* Ринок органіки в Україні: стан та перспективи / О. Маслак // Агробізнес сьогодні. – 2011. – Вип. 24 (223). – С. 22-23.
6. *Милованов Є.В.* Тенденції розвитку ринку української органічної продукції / Є.В. Милованов //

Матеріали наук.-практ. семінару «Сучасні тенденції виробництва та маркетингу органічної продукції», 31 березня 2004 р. – Львів: Тайп, 2004. – С. 30-33.

7. Органік стандарт [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.organicstandard.com.ua.

8. Органічне виробництво: має шанс подолати голод і глобальне потепління? // *Organic.ua*. – 2011. – № 11-12 (21). – С. 18-19.

9. Органічне землеробство: з досвіду ПП «Агроєкологія» Шишацького району Полтавської області. Практичні рекомендації / Антоненко С.С., Антоненко А.С., Писаренко В.М. [та ін.]. – Полтава: РВВ ПДАА, 2010. – 200 с.

10. План реалізації Стратегії регіонального розвитку Вінницької області на 2011-2013 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ssr.org.ua/content/ukr/tools/strategic_frame_work_rds_vinnitsia_ua.pdf.

11. Програма поліпшення родючості сільськогосподарських угідь Івано-Франківської області на 2011-2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.orada.if.ua/fileadmin/documents/Rishennja/06_07/203-7.pdf.

12. *Федоров М.М.* Розвиток органічного виробництва / Федоров М.М., Ходаківська О.В., Корчинська С.Г.; за ред. М.М. Федорова, О.В. Ходаківської. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 146 с.

13. *Чайка Т.О.* Перешкоди на шляху розвитку органічного сільськогосподарського виробництва / Т.О. Чайка // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2011. – Вип. 2 (66). – С. 126-131.

14. *Huber Machteld* (2002) Parameters for apple quality and an outline for a new concept of quality. In: Powell, Jane und et al., (Hrsg.) Proceedings of the UK Organic Research 2002 Conference, Organic Centre Wales, Institute of Rural Studies, University of Wales Aberystwyth, S. 69-74.

15. IFOAM Basic Standards (approved by the IFOA General Assembly, Victoria, Canada, and August 2002). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ifoam.org>.

16. *Ingemann, Jan Holm* (2010) Markets and Institutional Capacity. ICROFS News, 2010, 2010 (4), S. 7-8.

17. *Jansonius, Pieter Jans* (2004) Fruit quality of Elstar en Santana in the Netherlands. [Fruchtqualität von Elstar und Santana in den Niederlanden.] In: Boos, Markus (Hrsg.) Ecofruit - 11th International Conference on Cultivation Technique and Phytopathological Problems in Organic Fruit-Growing: Proceedings to the Conference from 3rd February to 5th February 2004 at Weinsberg / Germany, S. 173.